

mundu ernegarrian murgiltzeko. Hori gertatuko denean, zibilizazio alienigena batekin kontaktua izan dugula konturatuko gara, Lurretik atera gabe».

EKONOMIA

JENARO GARATE

KRISI-AZTERKETA. SORBURU OBJETIBOEN ATALA

Edozein krisik sorburu asko dauzka. Ez sorburuak bakarrik, krisiak eurak ere bat baino gehiago batera izaten dira gehienetan, elkarren barruan edo elkarri erantsita. Gaurko krisiari begiratu, aipatzekoak dira sorburu objetiboak.

Krisi-sorburu objetiboen ezaugarria hau da: ez datozela ekonomiatik, gizarte-arazo oro korretatik baino. Adibidez, produktu berrien aurkitze eta zabaltzetik.

Sorburu subjektiboak, ordea, mila eratakoak izan litezke. Adibide bat emateko, Felipe González-ek eta José María Aznar-ek joan zen maiatzean Tele5ean egindako debatean eman zuten diagnostiko eta errezetan adierazia:

«Ahorro, inversión y empleo es una secuencia que todos los españoles entienden. Para que exista más capacidad de empleo es necesario fomentar el ahorro.»

José María Aznar

«Hay que recuperar la inversión a través del ahorro para generar empleo.»

Felipe González

Hitz horietan ez dago krisi objektiboaren aztarnarik. Krisi honetako ikurra den langabezia —ardura, negarra, aztegia— horren samurra balitz konpontzea, eragile mekaniko keynesiar hori erabiliz, ez litzateke mundu guztia ilunpean izango. Nonbait Felipe González eta José María Aznar eta politikoez, hautesleen aurrean dihardutenean, ekonomi zientziaren jakturia osoa eta dudarik gabekoa daukate.

Goazen gure harira. Krisi honetako sorburu berezi bat, objektiboa, eta baliteke nagusia izatea ere, teknologiarena da. Eta labur esanda, hauxe, bikoitza:

a) Informatika asmatu dugu ondasun gutxiagorekin gauza ia guztiak (bai inbertsiogai eta bai kontsumogaiak) errazago (eta merkeago, noski) produzitzeko.

b) Ez dugu asmatu kontsumogai berririk, inbertsio berriak eskatu/eragingo dituenik; ez inbertsiogai eta ez kontsumogai-enpresetan, ez eraikuntza-instalazio-makina-tresnerian eta ez stocketan.

Gaurko egoera teknologikoa hobeto ulertzeko, gogora dezagun atzenengo berrogeita hamar-hirurogei urteetan gertatua. Berebilak (kotxe, kamioi, abioi eta abar), batetik, eta etxerako elektrodomestikoak, bestetik, asmatu genituen. Ondorioz, lan-tegi itzelak eta kontaezinak eraiki behar izan genituen; instalazioz, makinaz, tresneriaz osatu; langaiez ere bete. Eta hori produkzioaren kate luzean, kotxe edo frigorifiko-lantegitik hasi, eta galtzairugintza eta meategietaraino helduz.

Orain, berriz, batez ere informatikari esker, kate luze horretan zera ari gara eragiten: makina gutxiago-errezagoekin, tresna arinago eta soilagoekin, stock askoz txikiagoekin, lehen baino gehiago produzitu. Eta ez dugu ezer berririk asmatu kontsumitzeko, zeren Ekonomia Domestikoen informatika-kontsumoa oso urria baita, orokorrean informatika-produkzioa inbertsio eta lanpostu gutxikoa izanik ere. Beraz, eskaintza erraztu/merketu egin dugu, eta eskari berririk sortu ez.

Baieztape hauek datuak dira, zalantzarik gabekoak. Datu exogeno hauek —ekonomia kanpotik erakarriak— ekonomian duten eragina, beste arazo bat da, ekonomi zientziari dago-kiona.

Gai hau argituko dion nire teoria norbaitek sakondu nahiko balu, jo beza 1980an *Jakin*-en 16. alean argitaratu nuen lanera.

Orain eta hemen bi puntu argituko dugu: Bat: lehenbizi, garai honetan baztertuta eta lurperatuta dagoen Marxen arki-kuntza garrantzitsua aipatuz:

Inbertsio/Produktua = Sistemaren Irabazia

Eta sistemaren produkziarako inbertsiogile den enpresa-sek-torreak ezin du irabazirik lortu, inbertsioak eragiteko eskaririk,

bultzakadarik, akuilurik ez badago sisteman. Inbertsiorik ez, irabazirik ez. Irabazia inbertsioaren asmoa, arnasa da, bai. Baina irabazia ez da gauzatzen inbertsioetan baino, zeren irabazia produktua baita, sistema osoari begiratuz. Hori da, garai honetan lanik eza eragiten duena: inbertsiorik eza, gaurko teknologia berri zoragarrien ondorioz. Eta irabazirik ezeean, balizko inbertsiorik ezinean, ardura osoa kostuak murriztean jarri behar. Krisi sakon garaian, enpresa oro ren zereginen sail nagusia bat da: kostuak. Stock txikiagoekin jardun, tresneria berdina hobeto erabili, eta lagileak/lansariak murriztu. Bizi ala hil, lanik eza eragin behar.

Bi: Ekonomi jokoan —baita enpresen sektorean ere—, milaka jokalarik dihardu, kontaezin joko-erresuma eta joko-sailtan. Eta, zero-, gehi- edo gutxi-jokoan ari, beti dago irabaziko duen jokalaririk. Eta jokalari asko dagoen munduan, askok galdu baina beste askok irabazi egingo du. Gure politika puntuala hori da, jokalari irabazle izatea.

Lortu dugun informatika-teknologia zoragarria da. Gure gaurko krisia, aurrerapen-krisia da. Betidanik ikaratu izan gaituzte aurrerapen teknikoen ondorioz ezagutu izan ditugun krisi eta langabezi-uneek. Baina aurrerapenak izan ziren, bizi-modu erosago lortzeko gai egin gintuztenak, eta lanpostu berriak —desberdinak sarritan, hori bai— besapean zekarkigutenak.

Artean, baina, oso gogoan eduki beharrezkoa da gaurko krisiaren eragile objektibo hori hor dirauela, oraingoz aldatzeke. Eta enpresek prezioak igo behar gorrian daudela, nahiz eta kostuei eutsi. Hor neurtezinezko inflazio potentziala dago.

ENPRESARIEI BURUZ ZERBAIT

Bi enpresari-mota bereiz daitezke: nagusitzat enpresaren jabea bera duena eta enpresa-jabeek izendatutako nagusia daukana. Lehena zabalduagoa da European, batetik, eta enpresa ez handietan, bestetik. Bestea, Estatu Batuetan, eta enpresa handietan. Era batekoa izan edota bestekoa, jokamolde desberdinetara jotzen dute. Kontrasteak azpimarratzekotan, jabe den enpresaria iraunkorra da, asko begiratzen dio epe luzeari, arazo estrukturaleri, goi-langileen fideltasunari. Enpresari izen-

datua nahiko merzenario izan ohi da sarritan, bere aurrera-pidearren jarraitzaile, arazo puntualei gehiago atxikia, dibidendoak ematearen etsai, berrikuntza eta aldaketei emanago, goi-langileen galtzearen minik gabekoa. Baina era batekoa ala bestekoa, enpresako nagusia langile porrokatu nekazina da beti, asmo sendokoa, gizakien liderra. Eta enpresaren, jardunaren, asmoen aldeko itsu-itsua. Politikoen lehengusu urrak dira. Ezinezkoa da enpresari bat liberala izatea, politikoak bere alderdiari eta buruari begira bezala. Enpresaria baldin bada, ez da liberala izango, inolaz, bere enpresari buruz. Beti uste izango du bere enpresaren aldeko arau eta ahalbideak arazoizkoak direla. Eta hori uste ez badu, ez da enpresaria. Nola-baiteko mailako norberekoikeria ere izan behar du enpresariak, beste birtute askoren artean. Horregatik, merkatu libre kontzeptuez begiratzea enpresara, erru itzela da. Hauek dira merkatu librearen ezaugarriak:

a) Autonomoa. Bertako jokalariek, ez beste inork (Estatuak adibidez) bakar-bakarrik arautua.

b) Sarrera irekikoa. Nahi duen orok sartu, irten, eskaini edo eskatu ahal izango du.

c) Ertsatu gabea. Inork ezin du behartu jokalarien independentzia.

d) Gardena. Jokalari guztiak elkar ezagutu eta eskaintza-eskari guztiak begi-bistan edukitzeko modukoa.

e) Produktu homogeno edo bereiztezinezkoena. Ondorioz merkantzia bakoitzarentzat prezio bakarra azalduko duena.

Enpresaren sena zeharo baldintza hauen kontra-kontrakoa da.

a) Lehenbizi, arantzel, baimen, arau eta abar guztiak eskatuko dio Estatuari, ahal duen une orotan, bere sektore edo enpresaren onerako, ezkutuan edo agerian, beti gogo bete-betean eta gizarte osoaren onura aipatuz. 'Ez atzean geratu'.

b) Bere sen gremiala edo berekoia noiznahi azalduko da, bere sektorean edo produktu-sailean sartzeko baldintza bere iziak beharrezko direla erakutsiz. 'Etsaiari ateak ez zabaldu'.

c) Kontratu, akordio, entente guztiak dira zuzenak, merkatu-zatiak defenditzeko edo bereganatzeko. 'Lortuari eutsi eta areago'.

d) Informazioa jaso eta eman ez. Hori da enpresaren dekalogoko lege bat, garrantzitsuenetakoa. 'Besteek ez dakitena eta ez dagiena egin'.

e) Eta, batez ere, produktu homogenorik ez. Horixe ez ba. Enpresaren zeregin garrantzitsuena hori da, bere irabaziak gehien neurtzen dituena: produktu desberdina eskaini, hobea. Ur hutsa arrunta eskainiko bada ere, botilaren bitartez, markaren, propagandaren, zerbitzu bizkorraren, sendagaitasunen eta abarren eraginez, bere ura zeharo desberdina, onena dela pentsarazten saiatuko da. Monopolioa: hori da enpresaren sen nagusia. Jaun eta jabe izan merkatuan. Eta beste norbait aurreratzen bada, haren monopolioa jan. «Monopolioa».

Horregatik, marginalismoaren asmakizunak utzita, merkatu librearen oinarritzko denifinizioa hau da: edozeinek monopolista izateko askatasuna izango duen merkatua. Eta honen muga liberala hortxe bertan datza: hots, beste edozeini monopolista izaten —lehenbizi izaten— eragotzi ezinean. Ez da hitz-jokoa. Mercedes Enpresa Mercedes kotxeen monopolista da, baina ezin dio eragotzi BMWri BMW kotxeen monopolista izatea. Eta ez beste inori sortu asmotan dagoenari ere ez. Bestalde, BMW Mercedesi, eta alderantziz, elkarri monopolioa jaten ari dira beti. Eta enpresa oro ren dinamika nagusia, asper eta neke-unerik onartzen ez duena, produktu orokorretik alde eta produktu monopolistaren bila jardutea da. Egunero egoera berriari egokitzen, berritzen, eta aurea hartzen. Geldiunerik ez. Dinamika hutsa. Bestela ez dago irabazirik. Eta irabazirik gabe, heriotza. Hori da enpresa-jokoaren lege makurra.

Enpresaren joera guzti horiek helburu bat daukate: irabazi. Enpresak ozen aldarrikatu behar du, inolako lotsarik gabe, bere eginkizun zehatzaren helburu nagusia irabaztea dela. Eta eduki gogoan irabaztea produktu akumulatzea dela, inbertitzea, lanpostuak eskaintzea. Aurrerapidea.

Enpresak duen baliabidea bere helburuak betetzeko, gizakiak dira, gizakiek etenik gabe bereganatzen eta enpresan gauzatzen diharduten jakituria. Lehenago ere garbia baldin bazen egia hori, pertsonak direla garrantzitsuena enpresan —irabaziak lortzeko dihardut esaten—, orain gero eta argiago. Zenbat eta teknologia ahaltsuagoa erabili, garrantzitsuago.

Langileei begiratzuz, ez dago zehatz mehatz esaterik zein den enpresa politikarik onena: barruko langileak mantendu/landu, batez ere goimailakoak, edo langileak kendu/hartu. Mantentze/lantzea onuragarria da alderdi askotatik. Enpresan jarraibidea izateko itxaropenak lasaitasuna ematen du, lasaitasunak berriz kreatibitatea, enpresaren ardura, dakitena enpresara aporatzeko nahia. Eta enpresan ikasteko aukerak, enpresa bertan gora joteko esperantza, ekipo-giroa. Baina baita ere, teniko berriak lan-era erabili gabeak dakarkite, ikusmolde ezezagunak, asmo eta jokaera-berrikuntzak. Langileen jarraibidearen aldeko, japoniarrak dira, batez ere. Han lanpostua bizi-postua izan ohi da. Baita ere alemanak eta frantsesak. Bigarrenaren eredu, batez ere, Estatu Batuetakoak. Badirudi hauek ere ekipo tekniko iraukorren zale direla gero eta gehiago, batez-beste. Baina hau edo hura bide hobea izan, enpresatik eta gizartetik begiratzuz hauxe esan beharra dago: enpresaren izana eta etorkizuna pertsonen ikasi-jakinari eta saiatzeko-nahiari datzekiolaria. Edozein herriren ekonomiaren aurrerapena horretan datza: eskolan saiatu eta ikasi; gero, enpresan eginean eginez ikasi eta ikasiaz egiten saiatu. Ekonomiaren maila enpresak, eta enpresen maila eskolak ematen du. Nolabait, enpresak eskola izaten jarraitu behar du.

GREBEN ARAZOA

Bazen herri bat... Sumendi baten pean bizi zen. Aztiaren jakin ziurraren arabera, sumendiak iragarri egin zuen, gizaldietan zehar noizbehinka ohi zuenez —ikaragarritzko trumoi-hotsez—, lehertu nahian zegoela. Mendiaren nahia aldatzeko, gerlariren batek bere alaba birjina eskaini behar izaten zion opari. Zeinen alaba izango ote, gezia jaurtiz erabakitzen zen. Nork urren jaurti, haren alaba erre behar bizirik.

Saioa egin eta, buruzagia zahartxoak izaki, bere jaurtiketa izan zen laburrena. Buruzagiak, orduan, bere alaba ez zela birjina, eta saioa berriz egitera behartu zituen beste gerlariak.

Hu ren go gerlari galtzaileak ez zela saioa zuzen eratua izan eta berriz egin beharra zegoela. Horrela beste gerlariak. Atzenez gerlari guztiek bat eginda zera onartu zuten: aztiak ere alaba zeukala eta berak ere jokoan sartu behar zuela. Baina

aztiak besteek baino urrutiago jaurti zuen gezia. Orduan gerlariak, gezi-jokoa baztertuta, aztiaren alaba izan behar zuela errea, besterik gabe, erabaki zuten.

Erreketa, arratsaldeko ilunabarrean egin behar izaten zen. Aztiak, ordea, eguzkia zeruan gerarazteko ahalmena zeukan, eta erreopari egunean geratu egin zuen eguzkia eguerdiko gal-datan. Eztabaida bizia piztu zen, baina akordiorik ez. Orduak eta orduak joan eta eguzkia beti gainean, eguerdi amaitezinezkoan. Inork amore eman ez, eta eguzkipean lehortuta eta kiskalita hil ziren herri hartako gizon, emakume, alaba birjin-ebirjin eta haur guztiak. Horrelaxe galdu zen betiko herri haren hazia.

Grebak eta grebak daude. Baina grebaren eraginez, gazteak eguna joan eta eguna etorri eskolarik gabe daudenean, herriko eguzkia geratuta dago eta biztanle guztiak kiskaltzeaz.

Gure alegoriako herria kiskaltzearen errudun bakarra, aztia izan zen, berak gerarazi zuelako eguzkia. Herrikideen gaiztakeria gordinak eraginda izan bazen ere, pertsona baten arriskutik salto egin eta herri osoaren galzorira jo —hau da, genozidioa aukeratu—, hori berak bakarrik egin zuen, berak bakarrik zeukan ahalmena erabiliz.

Eskolarik ezaren errudun, greba-eragile irakasleak dira, grebaren beraren «alaba birjina» salbatu nahian egingo badute ere. Zeren eurok, ez beste inor, baitira geldiarazten duten eguzkiaren jaun.

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

UDAKO ANTZERKIA, BAI DESASTREA!

Urtero-urtero lelo bera, lelo bero. Hemengo antzerki-taldeak kexu agertzen dira inork ez baitie taularik uzten. Kalea dute, hiriburu guztietako Aste Nagusietan, eszenatoki bakarra.

Urtero-urtero Madrildik datoz konpainiak. Aspaldiko kontua da hori. Antzinako tradizioa. Udazken, negu eta udaberri